

Kreativne i kulturne industrije u Hrvatskoj - potencijali podsektora Muzeji, knjižnice i baštine

dr. sc. Ivana Rašić Bakarić

Ekonomski institut, Zagreb

irasic@eizg.hr

Sažetak

Rezultati prvog mapiranja Kreativnih i kulturnih industrija (KKI) u Hrvatskoj ukazuju na značajan ekonomski potencijal kulturnih i kreativnih industrija u Republici Hrvatskoj. Recesijske epizode i smanjenje javnih prihoda doveli su do postupnog smanjenja ukupnih javnih izdvajanja za kulturu, što je otežalo odvijanje redovnih i strateških aktivnosti niza kulturnih organizacija. Pod-sektor muzeji, knjižnice i baština ima važnu društvenu, odgojnu i obrazovnu funkciju. Među većim alokacijama proračunskih sredstava za financiranje redovne djelatnosti ustanova upravo i jesu alokacije za kazališnu djelatnost, muzejsko-galerijsku i za knjižničnu djelatnost.

Ključne riječi

kreativne i kulturne industrije, pod-sektor muzeji, knjižnice i baština, mapiranje

Kreativne i kulturne industrije su na razini politika Europske Unije prepoznate kao jedan od pokretača društvene i teritorijalne kohezije, kreativnosti i inovacija, s pozitivnim učincima prelijevanja na ostatak ekonomije i društva u cjelini. Pojam kreativnih i kulturnih industrija relativno je nov u Hrvatskoj, pa su i istraživanja na temu obilježja i trendova tih industrija, kao i doprinosa kojeg daju gospodarstvu i društvu, vrlo oskudna. Na inicijativu Hrvatskog klastera konkurentnosti kreativnih i kulturnih industrija u 2015. godini izrađeno je prvo mapiranje kreativnih i kulturnih industrija (KKI) u Hrvatskoj¹. Rezultati provedenog istraživanja ukazuju na značajan ekonomski potencijal sektora kreativnih i kulturnih industrija u Republici Hrvatskoj: kada se govori i o javnom i privatnom dijelu ovog sektora, bruto dodana vrijednost ovih industrija u godini 2012. iznosila je 6,3 milijardi kuna ili 2,3% bruto domaćega proizvoda (BDP) Republike Hrvatske. Knjižnična djelatnost kao jedna od djelatnosti sektora kreativnih i kulturnih industrija svrstana je u pod-sektor muzeji, knjižnice i baština (EIZ, 2015.). Pored pod-sektora Muzeja, knjižnica i baštine, hrvatski sektor KKI objedinjava još jedanaest pod-sektora: Umjetnost; Glazba i izvedbene umjetnosti; Dizajn; Film; Fotografija; Zanati (umjetnički obrti); Arhitektura; Računalni programi, igre i novi mediji, Elektronički mediji; Izdavaštvo te Oglašavanje i tržišno komuniciranje. Dok se pod-sektori poput muzeja, knjižnica i baštine, umjetnosti, dijela glazbe i izvedbene i vizualne umjetnosti, dijela izdavaštva koji se odnosi na izdavaštvo knjiga, kao i audiovizualne djelatnosti smatraju tradicionalnim umjetničkim odnosno kulturnim sektorima, kreativne i kulturne industrije uključuju i djelatnosti koje su više tržišno orijentirane poput arhitekture, oglašavanja, dizajna, fotografije, medija, glazbe, računalnih igara i novih medija. Provedeno mapiranje pokazalo je kako 73% ukupne bruto dodane vrijednosti sektora KKI u Hrvatskoj stvara privatni sektor, dok javni sektor u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti sektora KKI sudjeluje sa 27%.

¹ Studiju „Mapiranje kreativnih i kulturnih industrija u Republici Hrvatskoj“ izradio je Ekonomski institut, Zagreb za naručitelja Hrvatski klaster konkurentnosti kreativnih i kulturnih industrija (HKKKKI). Izradu studije sufinancirali su: Ministarstvo gospodarstva, HDS ZAMP, ZAPRAF i Zadarska županija.

Nadležnosti u obavljanju javnih zadaća u kulturi, kao i njihovo financiranje podijeljene su između središnje, regionalne i lokalne države. Promotri li se javni dio sektora kreativnih i kulturnih industrija, vidljivo je kako je za kulturu u Hrvatskoj u 2013. godini ukupno izdvojeno 2,3 milijarde kuna ili 549 kuna po stanovniku, od toga 44% iz državnoga proračuna i 56% iz lokalnih proračuna (Ministarstvo financija, 2015). S obzirom na fiskalnu snagu, za kulturu se relativno više izdvaja s lokalne (6% ukupnih rashoda lokalnih proračuna) nego s državne razine (0,8% ukupnih rashoda proračuna RH). Recesijske epizode i smanjenje javnih prihoda za posljedicu su imale postupno smanjenje ukupnih javnih izdvajanja za kulturu, što je otežalo odvijanje redovnih i strateških aktivnosti niza kulturnih organizacija. U usporedbi s 2008.² godinom, Ministarstvu kulture je u 2014. godini iz državnog proračuna dodijeljeno 47 milijuna kuna manje (32%), dok je na lokalnoj razini izdvojeno 232 milijuna kuna manje (22%). U ukupnim javnim izdvajanjima za kulturu, prevladavaju izdvajanja za redovnu djelatnost (javnih) ustanova u kulturi s 53% udjela, dok se za programske djelatnosti javnih i privatnih organizacija u kulturi izdvaja 47% ukupnih sredstava. Prema podacima Min. kulture (2012.) iz godine 2011. redovnu djelatnost (javnih) ustanova u kulturi pretežito financiraju gradovi - oni financiraju 62,7% rashoda, zatim Min. kulture (približno 32,6%) te manjim dijelom županije i općine (4,6%). Kada se sagleda struktura korisnika ukupnih javnih sredstava u kulturi u 2011. godini, od 490 ustanova-korisnika lokalnoj razini pripada 426, a državnoj 64. Kada je riječ o programskome financiranju, kojim se financiraju programi u kulturi privatnih i javnih organizacija, prema podacima za 2011., značajnu ulogu ponovo imaju država i gradovi: Min. kulture sudjeluje s 50% udjela, gradovi (bez Zagreba) s 27% udjela, Grad Zagreb s 11%, općine s 8% te županije s 4% udjela. Predlaganje programa otvoreno je širokome broju mogućih korisnika iz javnog, privatnog i civilnog sektora – uključuje samostalne umjetnike i umjetničke organizacije, ustanove u kulturi, pravne i fizičke osobe koje obavljaju djelatnosti u kulturi, građane i udruge i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

Među većim alokacijama proračunskih sredstava za financiranje redovne djelatnosti ustanova, jesu alokacije za kazališnu djelatnost - 28%, za muzejsko-galerijsku djelatnost - 21% i za knjižničnu djelatnost - 19%. Usprkos porastu broja knjižnica u Hrvatskoj kao i sve većem interesu građana za posjete muzejima (slika 4.), Ministarstvo kulture posljednjih godina smanjuje proračune za financiranje ne samo knjižnične djelatnosti već i cijelog pod-sektora Muzeji, knjižnice i baština. Tako je u 2015. godini za financiranje ovih djelatnosti Ministarstvo kulture izdvojilo 8,3% posto sredstava manje nego u 2011. godini, dok je za financiranje knjižničnih djelatnosti izdvojeno 7,4% sredstava manje (4,3 milijuna kuna).

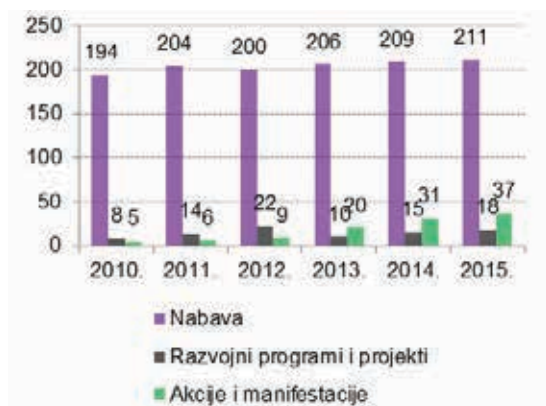
2 U 2008. godini Ministarstvu kulture dodijeljeno je 1,192 milijuna kuna.

Pod-sektor Muzeja, knjižnica i baštine broji 284 muzeja, 1.781 knjižnicu, 18 državnih arhiva te 8.217 ukupno trajno i preventivno zaštićenih nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara (Muzejski dokumentacijski centar-MDC, Ministarstvo kulture, DZS, 2015.). Na važnost pod-sektora ukazuju podaci o njegovom ekonomskom doprinosu, kako sektoru KKI tako i ukupnom gospodarstvu. Ovaj pod-sektor je u 2014. godini zapošljavao 4.721 osobu, što čini 11,2% ukupne zaposlenosti sektora kreativnih i kulturnih industrija u Hrvatskoj (2014.). Broj zaposlenih u pod-sektoru je, usprkos manjim oscilacijama, prilično stabilan. Prema procjenama prikazanim u dokumentu *Mapiranje kreativnih i kulturnih industrija u Republici Hrvatskoj*, bruto dodana vrijednost ovog pod-sektora ostvarena u 2012. godini iznosila je 886,2 milijuna kuna, što je činilo 0,3% BDP-a hrvatskog gospodarstva te čak 14,0% ukupnog BDP-a sektora kreativnih i kulturnih industrija (EIZ, 2015.). U Hrvatskoj je 2013. godine bilo ukupno 1.781 knjižnica (172 manje nego u 2001. godini), članova knjižnica bilo je 1,366.366. U prosjeku je bilo zaposleno 2,3 osobe po knjižnici, pri čemu je stručno osoblje činilo 82,5% zaposlenih, a 96,3% zaposlenih bile su žene. Gledano po vrsti knjižnica, prevladavaju školske knjižnice (40,3%) i narodne knjižnice (38,6%), dok visokoškolske i sveučilišne knjižnice čine 15,0% svih knjižnica (DZS, 2015.). Od ukupno korištene knjižne građe, najviše su korištene knjige i brošure (69,3%) i novine (16,0%). Najviše knjižne građe, čak 44,7%, koristi se u narodnim knjižnicama (DZS, 2015).

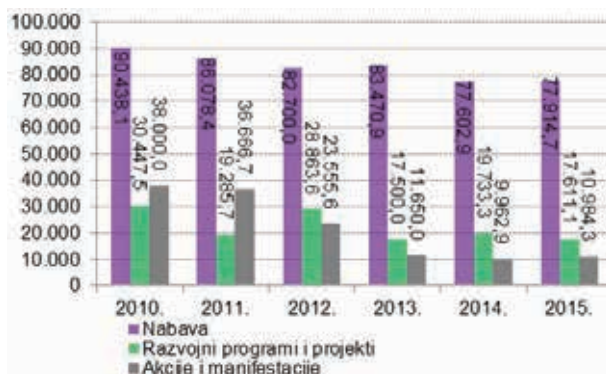
Propisivanje standarda u knjižnicama u nadležnosti je različitih resora, ovisno o djelatnosti knjižnice. Ministar kulture propisuje standarde za narodne knjižnice, ministarstvo nadležno za obrazovanje, znanost i tehnologiju za školske knjižnice, za sveučilišne, visokoškolske i općeznanstvene knjižnice, a za specijalne knjižnice ministar nadležan prema području djelatnosti knjižnice. Osnivanje, financiranje i nadzor nad knjižnicama provode se slično kao što je slučaj i s kazalištima i muzejima. Njihov osnivač može biti država, jedinice lokalne i regionalne samouprave te u ovisnosti o tome osiguravaju se sredstva za njihovo financiranje. Osnivač je dužan osigurati sredstva za njihov rad. Također se mogu financirati iz vlastitih prihoda, sponzorstava i donacija. Za posebne programe sredstva osigurava osnivač te jedinice lokalne i regionalne samouprave na području kojih se ostvaruju posebni programi. Nadzor nad zakonitošću rada provodi država i jedinice regionalne samouprave, dok su za stručni nadzor nad radom zadužene matične knjižnice koje nadgleda Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Knjižnična djelatnost regulirana je Zakonom o knjižnicama (NN 105/97, 104/00, 69/09). U Strateškom planu Ministarstva kulture za 2014. do 2016. godinu kao osnovni problem vezan uz narodne knjižnice ističe se neusklađenost broja postojećih narodnih knjižnica s brojem predviđenim Zakonom o knjižnicama. Dok Zakon predviđa da svaka lokalna jedinica u Hrvatskoj ima jednu narodnu knjižnicu

(trebalo bi ih biti 556), do danas su osnovane samo 204 knjižnice. Naime, zbog gospodarske krize i slabih financijskih kapaciteta velik broj lokalnih jedinica zanemaruje tu zakonsku obvezu.

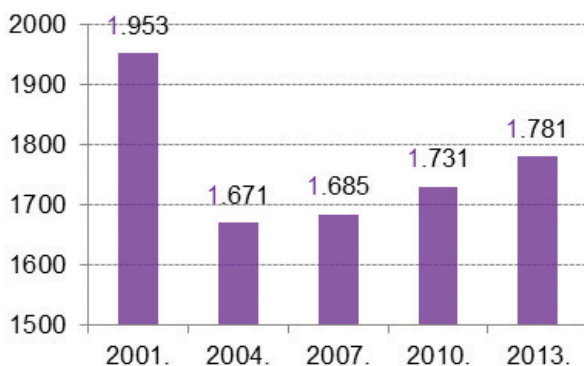
Programsku knjižničnu djelatnost Ministarstvo kulture financira u okviru javnog poziva „Program javnih potreba u kulturi”. Pri tom se raspisuju odvojeni pozivi za financiranje nabave knjižne i neknjižne građe, za financiranje akcija i manifestacija te za financiranje razvojnih programa i projekata. Najveći dio programa odobrava se za nabavu, zatim za akcije te razvojne programe i projekte (slika 1.). Premda slika 1. pokazuje kako je tijekom razdoblja od 2010. do 2015. godine broj odobrenih programa bio relativno stabilan odnosno u blagom porastu uz manje oscilacije, promotri li se odnos ukupnog iznosa dodijeljenih sredstava i broja odobrenih programa, primjetan je značajan pad dodijeljenih sredstava po programu. Primjerice dok je 2010. godine u prosjeku za financiranje nabave dodijeljeno 90.438,10 tisuća kuna po programu, u 2015. je dodijeljeno 77.914,77 kuna. Također, za financiranje akcija i manifestacija u 2015. u prosjeku je dodijeljeno 10.984,30 kuna po programu, što je 3,8 puta manje u usporedbi s 2010. godinom kada je po programu u prosjeku dodijeljeno 38.000,00 kuna. Za financiranje razvojnih programa i projekata iznos dodijeljenih sredstava po programu smanjen je sa 30.447,50 kuna u 2010. na 17.611,10 kuna u 2015. godini.

Slika 1. Knjižnična djelatnost, odobreni programi Ministarstva kulture, 2010. - 2015.
(izvor: Ministarstvo kulture, 2015.)

Slika 2. Knjižnična djelatnost - dodijeljena sredstava po programu, u kunama, odobreni programi Ministarstva kulture, 2010. - 2015.
(izvor: Ministarstvo kulture, 2015.)

Slika 3. Broj knjižnica u Hrvatskoj 2001. - 2013.
(izvor: Državni zavod za statistiku, 2015.)

Slika 4. Struktura knjižnica u Hrvatskoj, 2013.
(izvor: Državni zavod za statistiku, 2015.)

Kada se govori o pod-sektoru muzeja, knjižnica i baštine važno je istaknuti i njegovu značajnu društvenu, odgojnu i obrazovnu funkciju, doprinos muzeja, knjižnica i kulturnih lokaliteta poboljšanju kvalitete života na području gdje se nalaze, obogaćivanju obrazovnog sustava kao i izgradnji i promicanju nacionalne kulture i identiteta.

I zaključno, važno je napomenuti da je potkraj 2012. godine Europska komisija predložila novi program za kulturu i medije, za proračunsko razdoblje od 2014. do 2020. godine, pod nazivom „Kreativna Europa“ (eng. *Creative Europe 2014 - 2020*)³. *Kreativna Europa* zamjenjuje program *Kultura 2007 - 2013* (eng. *Culture Programme 2007 - 2013*), koji je za cilj imao jačanje mobilnosti umjetnika, umjetničkih djela i poticanje međukulturnog dijaloga. *Kreativna Europa 2014 - 2020* sedmogodišnji je program namijenjen kulturnom i audiovizualnom sektoru u okviru kojeg se nalaze dva zasebna potprograma – potprogram *Kultura* i potprogram *MEDIA*. Opći ciljevi *Kreativne Europe 2020* su poticanje očuvanja i promicanja europske kulturne i jezične raznolikosti te jačanje kompetitivnosti kulturnog i kreativnog sektora, a sve s ciljem promicanja pametnog i održivog rasta. Među specifičnim ciljevima potrebno je istaknuti pružanje podrške kapacitetima kulturnog i kreativnog sektora u transnacionalnoj suradnji, promicanje transnacionalne mobilnosti kulturnih i kreativnih industrija te privlačenje nove publike i olakšanje pristupa kulturnim i kreativnim djelima Unije s posebnim naglaskom na djecu, mlade i isključene skupine.

3 *Creative Europe - European Commission*, URL: <http://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/> (11. studenog 2015.)

Literatura

- Državni zavod za statistiku. *Statistička izvješća Kultura i umjetnost, različita godišta*. URL: www.dzs.hr (20. studenog 2015.)
- Državni zavod za statistiku. *Statistički ljetopis Republike Hrvatske (Umjetnost i kultura)*, 2014.
- Ekonomski institut Zagreb. *Mapiranje kreativnih i kulturnih industrija u Republici Hrvatskoj (za naručitelja Hrvatski klaster konkurentnosti kreativnih i kulturnih industrija)*. Zagreb, 2015.
- Ernst and Young. *Creating growth: Measuring cultural and creative markets in the EU*. Studio EY France, 2014.
- Ministarstvo kulture. *Odobreni programi za knjižničnu djelatnost – 2010., 2011., 2012., 2013., 2014. i 2015. godina*. URL: <http://www.min-kulture.hr/financiranje/> (11. studenog 2015.)
- Ministarstvo kulture. *Anketno istraživanje Ministarstva kulture „Financiranje javnih potreba u kulturi u Republici Hrvatskoj u 2011.“*, 2011.
- Ministarstvo kulture. *Strateški plan Ministarstva kulture 2014.-2016.* URL: <http://www.min-kulture.hr/userdocsimages/Propisi/Strate%C5%A1ki%20plan%20MK%202014.-2016.%20-%20za%20web.pdf> (12. travnja 2015.)
- Ministarstvo kulture. *Proračuni ministarstva kulture, 2011., 2012., 2013., 2014. godina*.
- Ministarstvo turizma. *Strateški plan Ministarstva turizma za razdoblje 2013. do 2015.* URL: <http://www.mint.hr/UserDocsImages/121105-stratplan-013-015.pdf> (8. svibnja 2015.)
- *Zakon o financiranju javnih potreba u kulturi* (NN 47/90, NN 27/93, NN 38/09)
- *Zakon o knjižnicama* (NN 105/97, 104/00, 69/09)